

ZÁVODI SZILVIA

A katonatisztet és hozzátartozóit megillető kedvezmények a 20. század első felében

A katonatiszteteket a hétköznapi élet számos területén kedvezmények illették meg, melyeknek nagy része kiterjedt családtagjaikra is. A kedvezmények egy részét központilag határozták meg és nem csak a tisztet, hanem az állami alkalmazottak egészét érintette. A juttatások jelentős része azonban csak a katonák és családtagjaik számára volt elérhető, például a különböző ellátások a honvédségi intézményeknél.

1. Utazási kedvezmények

A Magyar Királyi Államvasutak¹ (MÁV) félárú jegy váltására jogosító arcképes igazolványokat állított ki a tényleges és nyugállományú katonatiszteknek, katonai tisztviselőknél, rangosztályba nem sorolt katonai havidíjasoknak, valamint közvetlen hozzátartozóiknak, feleségüknek és özvegyüknek. (1. kép) A tíz évig érvényes igazolványokat az államvasutak üzletvezetősége állította ki, a hozzájuk benyújtott kérvényhez csatolni kellett egy hátoldalon aláírt fényképet. Külön kellett kérni olyan igazolvány kiállítását, amit a tiszt polgári vagy sportruhában használtak, de ezt nem a vasút, hanem a felettes parancsnokságok, nyugállományúak esetén pedig a nyilvántartó hatóságok állították ki, öt évig volt érvényes (Katonai Zsebnaptár 1918: 202–203). Az utazási igazolvány érvényességét – a kiállítás éve után – évente beragasztott bélyeg jelezte.²

Az igazolványokat használni lehetett a császári és királyi Déli Vasutakon, majd a Duna–Száva–Adria Vasút vonalain. Ehhez azonban egy külön betétlapot kellett beszerezni a társaság igazgatósági pénztáránál, ami már nem volt ingyenes, mint az igazolvány kiállíttatása (Katonai Zsebnaptár 1918: 204).

¹ 1869. október 31-én a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztérium elrendeli, hogy az államkincstár kezelésébe vett Magyar Északi Vasút és a közeljövőben megnyíló Zákány–Zágráb vonal neve: Magyar Királyi Államvasutak legyen. Mindkét vonal üzletigazgatósága a „M. kir. államvasutak üzletigazgatósága” nevet viseli. Ezzel megalakul a MÁV. (Frisnyák Zsuzsa 2001: 59)

² Éder István nyugállományú alezredes Magyar Királyi Államvasutak Igazolvány 1942. (Éder Miklós tulajdona.)

A MÁV arcképes igazolvány érvényesítéséről évente honvédelmi minisztériumi körrendelet jelent meg a Honvédségi Közlönyben. A honvédség minden igazolvány után a MÁV-nak térítést fizetett, ezért a katonai számvevőségek kimutatást készítettek az igazolványokról és elküldték a vasúti üzletvezetőségekhez.³ A térítési összeg igazolványonként 1931-ben 16, 1940-ben 24 pengő volt. 1940-ben az államkincstár már csak a kétharmadát fizette ki a térítési összegnek, a maradékot a kedvezményre jogosultnak kellett.⁴

Gyermekek számára arcképes igazolványt a MÁV üzletvezetőségek csak a nyári szünidőre, június 15-től szeptember 15-ig állítottak ki. A gyerekigazolványok után a szülőnek vagy gyámnak az egész térítési összeget ki kellett fizetni. (2. kép)

Az arcképes igazolvány alapján azonban nem egyszerűen csak félárú jegyet lehetett váltani, hanem pontosan meghatározták, milyen osztály kategóriájú jegy helyett mit kellett vásárolni.

1926-ban például a Magyar Királyi Államvasutaknál az I. osztályú gyorsvonatra gyorsvonati II. osztályú félárú, a II. osztályú gyorsvonatra gyorsvonati III. osztályú félárú, a III. osztályú gyorsvonatra személyvonati III. osztályú félárú, az I. osztályú személyvonatra személyvonati II. osztályú félárú, a II. osztályú személyvonatra személyvonati III. osztályú félárú és a III. osztályú személyvonatra személyvonati IV. osztályú félárú jegyet kellett váltani. A Duna–Száva–Adria Vasúttársaságnál az I. osztályú gyorsvonatra 1 db I. osztályú személyvonati egész, a II. osztályú gyorsvonatra 2 db III. osztályú személyvonati egész, a III. osztályú gyorsvonatra 1 db II. osztályú személyvonati egész és a személyvonat I., II., III. osztályára félárú személyvonati jegyet kellett fizetni (Honvédelem zsebkönyve 1926: 47).

4–10 éves gyermekek részére külön kedvezmény nem volt, nekik a felnőttekével megegyező összegű, kedvezményes jegyet lehetett váltani. A területileg illetékes MÁV üzletvezetőség esetről-esetre kedvezményes utazásra jogosító igazolványt adott ki a családtaggal együtt utazó cselédek számára (legfeljebb két főnek) (Honvédelem zsebkönyve 1926: 48).

Az első világháború után a magán vasútvonalakra és egyéb társaságok vonalaira a MÁV személypénztáránál az érvényesített MÁV-igazolvány alapján betétszelvényeket lehetett váltani ugyanúgy, mint a Duna–Száva–Adria Vasút vonalaira. A Győr–Sopron–Ebenfurti Vasútra és az Arad és Csanádi Egyesült Vasutak vonalaira azonban külön igazolványt kellett kiállíttatni (Honvédelem zsebkönyve 1926: 48).

Az 1910-es években a tisztek, feleségeik és gyermekeik gőzhajón való utazáshoz is kiválthattak 50%-os kedvezményre jogosító igazolványt (Katonai Zsebnaptár 1918: 204). Később, az első világháború után a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Vállalat hajóin a vasúti igazolvánnyal a polgári menetjegy felét kellett fizetni. A budapesti helyi és átkelési járatokon 50%-os utazási kedvezmény illette meg a katonákat a vasúti igazolvány felmutatása mellett (Honvédelem zsebkönyve 1926: 49).

³ 222.223/eln. 7/h. 1924. számú körrendelet. In: *Honvédségi Közlöny* 1. szám 1925. január 1. 3. oldal

⁴ 59.850/7. k.–1940. számú körrendelet. In: *Honvédségi Közlöny* 31. szám 1940. november 18. 401. oldal

A kedvezmények rendszere érintette a helyi utazást is. Az 1910-es évek végén a katonák a villamoson a kedvezményes zöld színű, 16 filléres szakaszjeggyel tetszés szerinti távolságot tehetek meg. A dunai hidakon és az alagúton nem kellett átkelési díjat fizetniük (Katonai Zsebnaptár 1918: 204). A helyiérdekű vasutakon a tisztek a zsoldkönyv vagy a katonatisztek részére a katonai parancsnokság által kiállított arcképes igazolvány alapján félárú kedvezményt vehettek igénybe. A MÁV igazolvány alapján II. osztályra III. osztályú jegyet kellett váltaniuk (Honvédelem zsebkönyve 1926: 49). Az 1940-es években katonai egyenruhát és oldalfegyvert viselve igazolvány nélkül is félárú menetjeggyel utazhattak (Katonai Zsebnaptár 1944: 153). 1931-ben a helyközi utazások megkönnyítésére visszaállították a 30 lapos tisztviselői jegyfűzet kedvezményét.⁵

A katonákat belföldi légitforgalmi kedvezmény is megillette, a Magyar Légiforgalmi Rt. vonalain a tisztek 50%, a hozzátartozók pedig 40% engedményt kaptak (Katonai Zsebnaptár 1944: 158).

2. Kulturális kedvezmények

Számos színház adott kedvezményt a katonáknak. Általános elvárás volt, hogy egy tiszt egyenruhában jelenjen meg az előadásokon és bizonyos ülőhelyekre nem is illett jegyet váltani. Az első világháború utolsó évében például a Magyar Királyi Opera⁶ a földszinti támlásszékre⁷ szóló jegyeket a tábornokoknak 4, a törzstiszteknek 3 és a főtisztéknek 2 koronáért biztosította, de lehetőséget adott az altisztek számára is a művelődésre, szórakozásra, ők a harmadik emeleti ülőhelyeket 60 fillérért válthatták meg.⁸ A Nemzeti Színház⁹ is hasonló árban kínálta jegyeit: a tábornokoknak a földszinti zsöllyét 3, a törzstiszteknek 2,5 és a főtisztéknek 2 koronáért. A harmadik emeleti jegy itt is 60 fillér volt.¹⁰ A kedvezményes jegyeket a térparancsnokságnál elő kellett jegyeztetni. Néhány színház utalványokat bocsátott a hadsereg rendelkezésére, melyek felhasználásával a Király Színházban¹¹ 25%-kal, a Budai Nyári Színházban¹² 20%-kal olcsóbban vehettek a tisztek színházjegyet (Katonai Zsebnaptár 1918: 205).

Az utalványokon alapuló rendszer a későbbiekben is fennmaradt, a budapesti városparancsnokság több fővárosi színházzal szerződött ezen az alapon. Az 1920-as években az Operaház igazgatósága az összes egyenruhában megjelenő tényleges és

⁵ 58.866/7-h.-1931. számú körrendelet. In: Honvédségi Közlöny 23. szám 1931. október 15. 266. oldal

⁶ Budapest, VI. Andrásy út 22.

⁷ A Magyar Királyi Operaházban a földszinti első tíz sor volt az ún. zsöllye, utána kezdődött a támlásszékek 14 sora.

⁸ A földszinti támlásszékek ára egyébként 8–4, a III. emeleti székeké 2,50–1 pengő volt.

⁹ Budapest, VIII. Rákóczi út 35.

¹⁰ A Nemzeti Színházban a földszinti első öt sor volt a zsöllye, ennek teljes ára 8–7,60 pengő volt, míg a III. emeleti jegy 2,20–0,90 pengőben került.

¹¹ Budapest, VII. Király utca 71.

¹² Nyáron működő színház (1843–1937) a budai Horváth-kertben (I. Krisztinaváros).

nyugállományú tiszt számára a rendes előadásokra 25%-os árkedvezményt biztosított. A jegyeket az előadás napján 17 órakor az Operaház pénztáránál lehetett megváltani, előzőleg nem lehetett helybiztosítást kérni és nem kellett utalványt kiállíttatni sem. Ha a tisztek polgári ruhában akartak jegyet váltani, arcképes igazolványukat fel kellett mutatni (Honvédelem zsebkönyve 1926: 50). A Nemzeti Színháznál megmaradt a háború alatt bevezetett utalványozási rendszer, de 1926-ra az eddigi 50%-os engedményt, 25%-ra csökkentették (Honvédelem zsebkönyve 1926: 50). A Nemzeti Színház Kamaraszínházának¹³ igazgatósága a budapesti városparancsnokság részére bizonyos helyeket jelölt ki 25%-os kedvezménnyel: 2 db tábornoki helyet: a zenekari ülés¹⁴ jobb oldal II. sor 1–2., 4 db törzstiszti helyet: zsöllye¹⁵ IV. sor jobb oldal 5–8. és 6 db főtiszti helyet: támlásszék¹⁶ jobb 1–6. számon. Ezekre a helyekre utalványokat kellett igényelni az előadást megelőző napon (Honvédelem zsebkönyve 1926: 50). A Vígszínház,¹⁷ a Fővárosi Operettszínház,¹⁸ a Magyar Színház¹⁹ és a Király Színház 30%-os kedvezmény adott szintén az utalványrendszer keretén belül, a kedvezményre jogosító dokumentumot két nappal az előadás előtt lehetett kérni (Honvédelem zsebkönyve 1926: 51). A Városi- (Népopera),²⁰ a Belvárosi²¹ és a Renaissance²² színházak 25%-os kedvezményt biztosítottak utalvány nélkül minden jegyhez a tisztek számára, kivéve vásár- és ünnepnapokon, valamint vendégszereplések és bemutató előadások alkalmával (Honvédelem zsebkönyve 1926: 51). A Royal Orfeumban²³ minden hónap 16-ától a hónap végéig az előadásokra 30%-os kedvezményt vehettek igénybe a mulatni szándékozó katonák (Honvédelem zsebkönyve 1926: 51). Az 1940-es évekre a Nemzeti Kamara Színház és az Operaház 25, az Andrassy Színház²⁴ 20% kedvezményt adott, a jegyeket a budapesti városparancsnokság színházjegyirodájában, a Lobkovitz-laktanyában²⁵ lehetett megvenni (Katonai Zsebnaptár 1944: 158). (3–6. kép)

A pontos kedvezményes helyeket megjelölő színházak a családtagok számára úgy terjesztették ki az engedményt, hogy a nő tisztek legfeljebb két jegyet vehettek és az egyik jegyet mindenképpen önmaguk számára. A másik jegyet válthatta a felesége

¹³ Budapest, VI. Paulay Ede utca 35.

¹⁴ Földszinti első két sor.

¹⁵ Földszinten a zenekari ülésort követő hat sor.

¹⁶ Tulajdonképpen a földszinti hetedik sortól kilenc sor.

¹⁷ Budapest, V. Lipót körút 14. (Ma: XIII. Szent István körút)

¹⁸ Budapest, VI. Nagymező utca 17.

¹⁹ Budapest, VII. Wesselényi utca 62.

²⁰ Budapest, VIII. Tisza Kálmán tér (Ma: Köztársaság tér)

²¹ Budapest, IV. Petőfi Sándor utca 6.

²² Budapest, VI. Nagymező utca 22. (A mai Thália Színház)

²³ Budapest, VII. Erzsébet körút 46.

²⁴ Budapest, VI. Andrassy út 69.

²⁵ Budapest, IV. (ma V.) kerület Veres Pálné u. 1.

részére vagy a 14 évnél idősebb leánygyermekének. A színházak rendelkezése szerint fiúgyermek ezt a fajta kedvezményes jegyet nem vehette igénybe.²⁶

A színházaknál a nyugállományú tisztek is kaptak engedményeket. A vasúti igazolvány felmutatásával 25% kedvezménnyel kaptak színházjegyeket a fővárosi állami színházaknál: az Operában, a Nemzeti és Kamara Színházban. A magánszínházak: a Városi Színház, a Vígszínház, az Új Színház és a Budai Szinkör²⁷ utalványokat bocsátott ki bizonyos mennyiségben, meghatározott kedvezményre, időpontra és színdarabra a nyugállományú tisztek számára. A Vígszínház például minden nap 20 darab jegyet tartott fenn 30%-os engedménnyel, a jegyek a földszinti VI. sorba száltak. Az kedvezményre jogosító utalványok egyik színháznál sem voltak érvényesek szombaton, vasárnap és ünnepnapon, valamint a rendkívüli vagy idegen nyelvű előadásokon (NyUKOSz Évkönyv 1931: 231).

Kedvezményeket kaptak a Nyugállományú Katonatisztek Országos Szövetségének (NyUKOSz)²⁸ tagjai és hozzátartozóik. Így például a fővárosi mozik közül az Alkotás-29 és a Korona-mozgó³⁰ is árusított kedvezményes mozijegyeket a tagság és hozzátartozóik számára hétköznapra. A Beketow-cirkuszt³¹ a Szövetség kérte fel kedvezményes jegyek árusítására. A kérésnek eleget téve esti előadásaikra a nyugállományú katonákat és családtagjaikat féláron engedték be, egyenruhában történő megjelenéskor igazolványt sem kértek (NyUKOSz Évkönyv 1931: 232).

Ezenkívül a NyUKOSz-tagok 20–30%-kal olcsóbban fizethettek elő számos fővárosi napi lapra, a Magyarorságra, a Budapesti Hírlapra, a Pester Lloydra, a Nemzeti Ujságra, az Új Nemzedékre, a Neue Postra, Az Estre, a Pesti Naplóra, a Magyarországra, a 8 Órai Ujságra, a Pesti Hírlapra, a Magyar Hírlapra és az Ujságra. A Budapesti Hírlap és a 8 Órai Ujság 30%-kal, a többi lap 20%-kal olcsóbban volt előfizethető (NyUKOSz Évkönyv 1931: 231).

3. Üdülési és szabadidős kedvezmények

A budapesti gyógyfürdők nagy része biztosított valamilyen kedvezményt a katonatisztek és családtagjaik számára.

²⁶ Jegyzék azokról a színházakról, mulatóhelyekről, fürdők, üzletek stb.-ről, melyekben Budapest helyőrség tisztjei (hasonállásuak) kedvezményben részesülnek. (Idézi: Helgert Imre 2000: 172.)

²⁷ Ld. Budai nyári színház

²⁸ A Nyugállományú Katonatisztek Országos Szövetsége (rövidítve: NyUKOSz) a nyugállományú katonatisztek, tisztii özvegyek és árvák érdekeinek képviselőjére hivatott testület. Célja: Társadalmi úton küzdeni az ellátásban állók összességének jobb megélhetésért.

²⁹ Budapest, I. Alkotás utca 11.

³⁰ Budapest, I. Attila körút 15–21.

³¹ Budapest, VI. Városliget

Az Erzsébet Sósfürdő és Forrás Vállalat Rt.³² igazgatósága a magyar királyi honvédség tagjai, valamint azok közvetlen családtagjai részére a fürdőjegy váltásánál 17%-os kedvezményt engedélyezett. A jegyvételnél be kellett mutatni a fényképes illetménykönyvet vagy a MÁV arcképes igazolványt (Honvédelem zsebkönyve 1926: 51). Az igazolvánnyal rendelkező, bejáró betegek számára pedig 50%-os engedményt adtak, amihez a gyógyfürdőjegyeket a városparancsnokságnál kellett beszerezni (NyUKOSz-évkönyv 1931: 90). A Budapest székesfőváros tanácsa által fenntartott fürdőknél a városi gazdasági ügyosztály javaslatára a MÁV-igazolvány felmutatásával általában 25%-os engedménnyel lehetett megvásárolni a fürdőjegyeket, illetve igénybe venni a speciális gyógykezeléseket (Honvédelem zsebkönyve 1926: 51). A Rudas-fürdő a MÁV igazolvány felmutatása mellett a jegyekből a magyar királyi honvédség tagjainak szintén 25%-os kedvezményes jegyet adott (Honvédelem zsebkönyve 1926: 52). A tényleges és nyugállományú havidíjasok, altisztek, valamint családtagjaik részére az illetménykönyv vagy a félárú MÁV-igazolvány ellenében a Szent Lukács és a Császár-fürdő 40%-os, a Szent Gellért fürdő 25%-os fürdőjegyet bocsátott ki (Honvédelem zsebkönyve 1926: 53).

A Hungária gőzfürdő³³ pénztára a tiszti kaszinói igazolványra nyújtott 50%-os engedményt (Honvédelem zsebkönyve 1926: 53).

Később a MÁV-igazolványra adott 25%-os kedvezményrendszerhez csatlakozott a Nemzeti Sportuszoda és a Palatinus Strandfürdő, az 1930-as években a Palatinus 50%-os engedményt adott hétköznapiakon (NyUKOSz Évkönyv 1931: 90). A Széchenyi-gyógyfürdő 25, a Budai strandfürdő 20%-os kedvezményt biztosított a tisztek és családtagjai részére a vasúti arcképes igazolvány felmutatása mellett (NyUKOSz Évkönyv 1931: 90). Ezzel is hozzájárulva az új divatos szabadidős tevékenység, a strandolás népszerűsítéséhez (Gyáni Gábor 2006: 90).

A NyUKOSz-tagok számára a budapesti szállodák és panziók is biztosítottak szobaáraikból kedvezményt. A Britannia szálló,³⁴ a Grand Hotel Royal,³⁵ a Metropol,³⁶ a Grand Hotel Esplanade,³⁷ a József Főherceg szálló,³⁸ az Excelsior szálloda³⁹ és az István király szálló⁴⁰ 20%, a panziók általában 10% kedvezményt adtak. Egyes helyeken az árengedmény mértéke függött a szobák fekvésétől, az ott-tartózkodás hosszától és az igénybevett szobák számától (NyUKOSz Évkönyv 1931: 233).

Gyógyászati célból kedvezményesen vehették igénybe a tisztek és családtagjaik az alsókékedi (Abaúj vármegye) gyógyfürdőt. A kedvezményt beutalóval, vasúti arcképes igazolvánnyal és a fürdő igazgatóságával egyeztetve lehetett igénybe venni. Az

³² Budapest, XI. Tétényi-úti Szent Imre Kórház területe. Kósa 1999. 59. p.

³³ Hungária úszócsarnok és gőzfürdő (VII. Dohány u. 44.)

³⁴ Budapest, VI. Teréz körút 39.

³⁵ Budapest, VII. Erzsébet körút 45-47.

³⁶ Budapest, VII. Rákóczi út 58.

³⁷ Budapest, III. Zsigmond utca 38-40.

³⁸ Budapest, VIII. Baross tér 2.

³⁹ Budapest, VII. Rákóczi út 72.

⁴⁰ Budapest, VI. Podmaniczky utca 8.

engedményes ár a szobaárra, a teljes ellátásra és a gyógydíjra vonatkozott (NyUKOSz Évkönyv 1931: 65).

A NyUKOSz-tagok és családjaik kedvezményesen nyaralhattak egész szezonban balatonalmádiban az Ottó-villa panzióban, a megfizethető árba a szoba, a világítás, a kiszolgálás és napi négyszeri étkezés tartozott. Balatonföldváron a fürdőtelep mellett a Sport-szálló is kedvezményt biztosított, Balatonfüreden a Sacher-panzió, Balatonmáriafürdón pedig a Dr. Szigethy-üdülő várta a NyUKOSz-tagokat alacsony árakkal (NyUKOSz Évkönyv 1931: 73–75). A panziókban elő- és utószezonban szinte minden jelentkezőt el tudtak szállásolni, de a főszezonnál felhívták a figyelmet, hogy akkor kevés szabad, kedvezményes hellyel rendelkeznek, így mindenképpen szükséges egyeztetni a vezetőséggel és az időben jelentkezni. A legtöbb helyen négyszeri vagy háromszori, bőséges étkezést ígértek, ami reggeliből (tea, kávé vagy csokoládé, vaj, méz vagy tojás és péksütemény), ebédből (leves, sült körítéssel, főzelék, tészta) és vacsorából (sült körítéssel, sajt vagy gyümölcs vagy feketekávé), esetleg uzsonnából (tea, kávé vagy csokoládé és péksütemény) állt. A balatonfüredi panzióban azok a honvédszemélyek is étkezhetek, akik nem ott laktak. Balatonalmádiban a szállásra gyermekek is mehettek, 5 éves korig az ár 50%-át, 10 éves korig a 75%-át kellett fizetni.

A katonatisztek és hozzátartozóik igénybe vehették a balatonföldvári „Horthy Miklós m. kir. honvédtisztüi üdülőt”, június elejétől szeptember végéig öt turnusban, a beutalókat a Honvédelmi Minisztérium 12. osztályán vagy a Magyar királyi népjóléti minisztérium X. osztályán lehetett igényelni. A balatonfüredi „Horthy Miklós m. kir. honvédtisztüi gyógyházba” április elejétől november közepéig tíz turnusban lehetett orvosi beutalót igényelni kedvezményes ellátási díjjal (NyUKOSz Évkönyv 1931: 74). A honvédség tényleges és nyugállományú tisztjei és családtagjaik használhatták az 1930 júniusában átadott „balatonfüredi m. kir. csendőrségi gyógyházat”. A kérvényeket szintén a Honvédelmi Minisztérium 12. osztályán keresztül kellett benyújtani a Belügyminisztérium VI. b. osztályára, mellékelni kellett az orvosi javaslatot is. A gyógyházba hat éven felüli gyermekek is mehettek. A tájékoztató kiadványok érdemesnek tartották megjegyezni, hogy a ház a „legnagyobb kényelemmel és luxussal van berendezve. Minden szoba folyóvízzel van ellátva és ezenfelül minden ágy mellett rádió felszerelés is van” (NyUKOSz Évkönyv 1931: 75).

A tisztek az ország más területein lévő gyógyfürdőket is igénybe vehették kedvezményesen, Balfon, Egerben, Esztergomban, Harkányban, Hévízen vagy Parádon. Engedményt adott Egerben a városi fürdő, az esztergomi Szent István fürdőtelep, a hűvösvölgyi üdülőtelep, a mátrafüredi üdülő, a tapolcai fürdő, ez utóbbi például jelentős kedvezményt adott egy fő részére a napi fürdőbelépőre, illetve az elő- és az utóidényben a fürdő vendéglőjének étlapján szereplő ételekből, italokból 15%-os engedmény biztosított a katonák és családjaik számára. Ezeken kívül a tisztek rendelkezésére állt még a piliscsabai honvédtisztüi üdülő is.⁴¹

⁴¹ Vö. Betürendes tájékoztató a katonai ellátásra vonatkozó rendelkezésekről és tudnivalókról. (In: NyUKOSz Évkönyv 1931: 63–203)

A fürdőhelyek elő- és utóidényben általában 20–30%-os kedvezményt adtak a különböző szolgáltatásaik díjából (Kósa László 1999: 90).

A fürdőhelyi szállodákkal a Honvéd Nyugdíjjárulék Alap szerződésben kötött le férőhelyeket elsősorban tisztek számára. Családtagjaik ezekben az esetben csak akkor vehették igénybe a kedvezményes lehetőségeket, ha üres hely maradt.⁴²

A balatonfüredi Magyar királyi Horthy Miklós, a hévízi Magyar királyi Zrínyi Miklós, a kőszegi Jurisich Miklós és a csízfürdői magyar királyi honvédtiszti gyógyházba, valamint a balatonfüredi Horthy Miklós, a mátraházai Vak Bottyán magaslati és gyöngyöspatai honvédtiszti üdülőbe az idénybeosztásokat és a térítési díjakat évről évre a viszonyokhoz mérten állapították meg és a Honvédségi Közlönyben tették közzé. A beutalási kérvényeket legalább hat héttel a kért időszak előtt kellett beadni a Honvédségi Jóléti Alaphoz. Balatonfüredre, Hévízre és Csízfürdőre orvosi bizonyítványra is szükség volt, a ténylegesen szolgálóknál a közvetlen előljárónak záradékolnia kellett az igénylést (Katonai zsebkönyv 1944: 142–144).

A tisztek gyermekei díjmentesen nyaralhattak Balatonlellén, a fiú és leány szünidei otthonban. Olyan tisztai családok (özvegyek) gyermekei mehettek oda, akik ellátási díja nem haladta meg a 200 pengőt. A tiszthelyettesek gyermekei ingyen nyaralhattak a Zsófia Gyermekszanatórium Egyesület balatonszabadi, továbbá az Országos Gyermekvédő Liga szigetmonostori, farkasgyepüi és balatonlellei tiszthelyettesi gyermekotthonokban. Az otthonokban 4-14 éves gyermekek számára egyenként 250 ingyenes hely állt rendelkezésre (Katonai zsebkönyv 1944: 114). Balatonlellére, a tisztai családok nyaralótelepén található egy- és kétszobás bérvillákba szóló beutalót a kisgyermekes családok kérhettek (Katonai zsebkönyv 1944: 114).

A kedvezménynyújtáshoz csatlakoztak a sportegyletek és -telepek is. A Budapesti Korcsolyázó Egylet – például – a városligeti jégpályán a köztisztviselők, tényleges és nyugállományú katonatisztek és hozzátartozóik számára kedvezményt biztosított. A NyUKOSz-tagok és családtagjaik kedvezményes éves bérletet válthattak a Margitszigetre és az állatkertbe (NyUKOSz Évkönyv 1931: 231–232).

A Nyugállományú Katonatisztek Országos Szövetsége a szabadidő hasznos eltöltésére tanfolyamokat szervezett vagy támogatta azok megszervezését. 1931-ben például özvegy Endrédi Mártonné kedvezményekkel fogadta táncóráin a NyUKOSz-tagokat és gyermekeiket. Korosztályonként külön csoportokat szervezett, a gyermekeknek 4 éves kortól kezdte az oktatást, s tartott 16 éves korig, ezek az órák délután voltak, míg a felnőttek foglalkozásai este. A résztvevők tandíjat és zenedíjat fizettek. Emellett az érdeklődő tagok az évente elindított gyorsíró tanfolyamon ingyen vehettek részt. A nyugállományú tisztek feleségei és leányai számára a Magyar Királyi Állami Nőipariskola évente háromszor rendezett alacsony tandíjú ruhakészítő, szabó, kalapkészítő, hímző, csipkekészítő, művirág- és lámpaernyő-készítő tanfolyamot. Maga a Szövetség szervezett néhány pengőért angol, német és francia nyelvtanfolyamokat a

⁴² 26.824/4.–1925. számú körrendelet. In: Honvédségi Közlöny 11. szám 1925. május 11. 187. oldal

tagok és családtagjaik számára. A tanfolyamokon felárért külsősök is részt vehettek (NyUKOSz Évkönyv 1931: 232).

4. Egészségügyi kedvezmények

Betegség esetén a Magyar Királyi Honvédség tisztjei és családtagjaik felvételi igénnyel fordulhattak a honvédségi kórházakhoz. A betegfelvételt a honvédorvosi igazolással a vegyesdandár-parancsnokságtól kellett kérni. Sürgős esetekben a kórházak természetesen előzetes engedély nélkül is fogadhatták a beteget, ilyenkor a kórház igazgatója utólag kérte meg az engedélyt.

A budapesti 1. számú honvéd- és közrendészeti kórházban⁴³ belgyógyászat, sebészet, szemészet, ideg- és elme osztály, szülészet-nőgyógyászat, fertőzött betegek osztálya, valamint röntgen- és bakteriológiai laboratórium állt a betegek rendelkezésére. Védőoltásokat csak ebben a kórházban adtak be. A 2. számú honvéd- és közrendészeti kórház⁴⁴ belgyógyászattal, sebészettel, urológiai sebészettel, ideg- és elme (zárt) osztállyal, szemészettel, fül-orr-gégészettel, fertőző osztállyal, fogászáttal, venereás- és bőrbetegségekkel foglalkozó részleggel és külön tiszti osztállyal rendelkezett. Itt is volt röntgen- és bakteriológiai laboratórium. A 3. számú honvéd- és közrendészeti kórház⁴⁵ belgyógyászattal, sebészettel, fertőző osztállyal, bőrgyógyászattal, fogászáttal és tiszti osztállyal várta a betegeket laboratóriummal. A fogászati ambulancián⁴⁶ a kezelésért nem, de a röntgenért fizetni kellett, ám a nyugdíjasoknak a teljes költség 75%-át, családtagjaiknak pedig az ár 50%-át kellett megtéríteni (Honvédelem zsebkönyve 1926: 54).

A magyar királyi budapesti honvéd- és közrendészeti orvosi rendelőben⁴⁷ a rendelés díjtalan volt az igényjogosult tényleges vagy átmeneti viszonybeli és nyugdíjas havidíjasoknak és a legközelebbi családtagjainak (feleség, özvegy és szülői ellátásban lévő gyermek). Minden nap délutánonként fél 5-től 6-ig volt rendelés a bőrgyógyászati, az urológiai, a nőgyógyászati, a belgyógyászati és a fül-orr-gégészeti szakrendelőben (Honvédelem zsebkönyve 1926: 55–56).

A gyógyszerbeszerzésnél az olyan honvédállomásokon, ahol honvéd kórházi gyógyszerertár volt, a honvédség tisztjei és családtagjai a katonai gyógyszer-árszabályban szereplő gyógyszereknek orvosi vényre történő vásárlásakor 50%-os kedvezményt kaptak.

Ha a gyógyszereket nem a katonai gyógyszerertárban szerezték be, semmiféle kedvezményben vagy térítésben nem részesültek. Abban az esetben, ha a honvédállomáson nem volt katonai gyógyszerertár, az előbb említett jogosultak részére a polgári gyógyszerertárban orvosi vényre elkészített gyógyszerek árának felét a csapattestük gazdasági hivatala visszafizette, amennyiben olyan gyógyszerről volt szó,

⁴³ Budapest, IX. Gyáli út.

⁴⁴ Budapest, VI. Hungária körút 107.

⁴⁵ Budapest, I. Alkotás utca 25.

⁴⁶ Budapest, VIII. József utca 48.

⁴⁷ Budapest, VIII. Vig utca 26.

ami a katonai gyógyszer-árszabályban szerepelt. A katonai gyógyszertárak csak orvos által kiállított vényre és a recepten szereplő mennyiségben adták ki a gyógyszereket és kötőszereket. A receptekre minden esetben saját kezűleg rá kellett írni az igényjogosult (családfő) rangját, beosztását és lakáscímét (Honvédelem zsebkönyve 1926: 56–57).

A vidéken működő honvéd és közrendészeti kórházak közül Debrecenben, Szegeden, Miskolcon és Székesfehérváron belgyógyászat, sebészet, bőr- és nemibeteg gondozó, fertőző osztály és fogászati ambulancia állt a betegek szolgálatára. Szombathelyen belgyógyászat, sebészet, fertőző osztály és fogászati ambulancia; Pécsen belgyógyászat, sebészet és fogászati ambulancia, Kaposvárott, Nagykanizsán, valamint Győrben belgyógyászat, sebészet, bőr- és nemibeteg gondozó, illetve fertőző osztály kapott helyet (Honvédelem zsebkönyve 1926: 58).

Az esztergomi és az egeri magyar királyi honvéd és közrendészeti gyógyfürdőkórházakat azzal céllal hozták létre, hogy: „A szolgálatban kimerült, legyengült, vérszegénnyé vált, tényleges szolgálatot teljesítő havidíjasoknak ápolásba vétele [megtörténjen], feltáplálása, pihentetése és üdültetése, hogy így szolgálatképességük helyreállíttassék.” A gyógyházakba elsősorban a tényleges szolgálatot teljesítő havidíjasokat és legközelebbi családtagjaikat (feleség, ellátatlan gyermek); másodsorban nyugállományú és átmeneti viszonyban lévő havidíjasokat és családtagjaikat, valamint havidíjasok özvegyeit és árváit vették fel. A házakba nem lehetett felvenni 10 év alatti gyermekeket júliusban és augusztusban; 2 év alatti gyermekeket egész évben; valamint tüdőcsúcshurutosokat és gümőkórosokat. Egy évben egyszer lehetett jelentkezni, elsősorban azoknak, akik máshol ilyen kedvezményben nem részesültek. A felvétel ideje 4 hét volt, a mindenkori naptári hónap 1-jétől 28-ig. Kivételes esetben lehet csak meghosszabbítani a gyógyházban töltött időt. A felvételt a magyar királyi Népjóléti- és Munkaügyi Minisztérium X. ügyosztálya engedélyezte. Nem volt érdemes a kérvényeket nagyon korán beadni, mert nem érkezési sorrendben osztották ki a helyeket. Orvosi igazolást kellett mellékelni és egy bizonylatot, hogy a kérelmező nem igényel különösebb ápolást. A kérvényeket szolgálati úton kellett eljuttatni a kijelölt minisztériumba. Az üdülőkhöz 2-3-4 és 5 ágyas szobákban helyezték el a jogosultakat. Minden család külön szobát kapott, de egy család csak egy szobát igényelhetett. A nőtlenekeket többedmagukkal helyezték el, ugyanúgy ahogy az egyedülálló nőket is. Étkezés naponta négyszer volt a közös étkezőteremben. Ételt a szobába vinni csak külön engedéllyel lehetett. Mindenkire nézve kötelező volt az üdülő házirendje és a szülők felelősséggel tartoztak gyermekeik viselkedése miatt. 1926-ban a Népjóléti- és Munkaügyi Minisztérium engedélyezte a 8 év alatti gyermekek számára a fél étkezési adagot. A minisztérium – tekintet nélkül állományviszonyukra – mindenképpen után a napi ellátási díj fejében a mindenkori napi ételmezési adagválság kétszeresét fizette, hetente, előre. Semmiféle kiszolgálási vagy mellékköltségi díjat nem kellett fizetni, egyetlen költség az volt, hogy a fehérműjét mindenképpen a saját költségén volt köteles mosatni (Honvédelem zsebkönyve 1926: 59–64).

A budakeszi magyar királyi honvéd és közrendészeti József Főherceg Szanatóriumában a tényleges szolgálatot teljesítő, átmeneti viszonybeli és

nyugállományú havidíjasok, altisztek, legénységi állományúak (köztük akadémisták, reáliskolai nevelőintézetek tanulói) és ezek legközelebbi családtagjai (feleség, ellátatlan gyermek, özvegy, árva, fiú- és leánygyermek 16 éven felül) és hadirokkantak kaphattak ellátást (Honvédelem zsebkönyve 1926: 65–66).

A MÁV-igazolvány felmutatásával és az intézmények vezetőségével való megegyezés után más szanatóriumok szolgáltatásait is kedvezményesen vehették igénybe a katonatisztek és hozzátartozóik. A Húvösvölgyi Parkszanatóriumban⁴⁸ a főidényben a szállásra 10%, az elő-és utószezonban 15%, az orvosi és a kezelési díjakból 50% kedvezményt adott a katonák számára. A Svábhegyi szanatórium⁴⁹ panziójában 10-20% engedményt adtak, az árba beletartozott a szobán kívül az ötszöri étkezés, a vízkúra, a fürdés, a fűtés és a világítás. A Siesta szanatórium⁵⁰ 15-25% kedvezményt adott, és hasonló engedményt kínált a Ligetszanatórium,⁵¹ a Parkszanatórium,⁵² a Fasorszanatórium,⁵³ a Pajor-szanatórium⁵⁴ és a János-szanatórium.⁵⁵

A NyUKOSz-tagok és családjaik egységes áron vett utalvánnyal mehettek el a NyUKOSz „Augusztá”-Ambulatórium rendelő főorvosaihoz, de számos – a fővárosi névjegyzékben szereplő – orvos fogadta a nyugállományúakat és hozzátartozóikat mérsékelt tiszteletdíj mellett. Általános orvosok, fog-, gyermek-, ideg-, szem- és fülorvosok, szülészek és nőgyógyászok, urológusok, sebészek, valamint fül-orr-gégészek.

A Vörös Kereszt 1931-ben a Győri úti Erzsébet kórházában teljesen új és modern szülészeti osztályt rendezett be a tisztviselő-osztály tagjai számára. A kórház vezetősége aránylag mérsékelt összegben állapította meg az ellátás díját. Az igazgatóság célja az volt, hogy a középosztály viszonylag szerény viszonyok között élő tagjai számára, akik feleségeik részére a közkórházi és közös kórtermi elhelyezés helyett jobb ellátást szeretnének biztosítani, nagyobb anyagi ráfordítás nélkül is igénybe vehessék. Az osztályon egy 10 napos ápolás orvosi, szülésznői, szülőszoba használati és asszisztencia díjjal 200 pengőbe került (NyUKOSz Évkönyv 1931: 237).

⁴⁸ Budapest, I. Hidegkúti út 78.

⁴⁹ Budapest, I. (báró) Eötvös út 12.

⁵⁰ Budapest, I. Ráth György utca 5.

⁵¹ Budapest, VI. Benczúr utca 47.

⁵² Budapest, VI. Aréna út 84. (Ma: Dózsa György út)

⁵³ Budapest, VI. Vilma királyné út 9. (Ma: Városligeti fasor)

⁵⁴ Budapest, VIII. Vas utca 17.

⁵⁵ Budapest, I. Városmajor utca 68.

5. Gazdasági kedvezmények

A Magyar Királyi Honvédség tagjainak jelentős könnyebbséget jelentett, hogy olcsó és jó minőségű ételhez jutottak a tiszti étkezdékben. Emellett bizonyos helyőrségekben léteztek az ún. tiszti kertek⁵⁶, Pokorny Hermantól például 1931-ben a tiszti étkezdei hozzájárulás mellett rendszeresen levontak bizonyos összegeket a tiszti kert, sőt, a tiszti élelmiszerüzlet anyagi támogatására.⁵⁷ 1918-ban például a tiszti kertek terményeiből a piaci árnál 40%-kal olcsóbban vásárolhattak a katonák és családtagjaik. A budapesti helyőrségi közétkeztetési bizottság évente szerződést kötött a honvédség számára élelmiszercikkeket szállító cégekkel, hogy a kedvezményes áru bevásárlására szolgáló igazolvánnyal rendelkező katonák és hozzátartozóik számára engedménnyel adjanak húst és egyéb élelmiszert. Az igazolványokat a szolgálati hely gazdasági hivatalától lehetett átvenni, az igazolványon tüntették fel, hol lehetett kedvezményesen vásárolni. 1918-ban például csak húsról kötöttek szerződést (Katonai Zsebnaptár 1918: 205).

A katonai sajtóban számos cég hirdetett úgy, hogy termékeinek és szolgáltatásainak áraiból engedményt biztosít a tiszteknek és családtagjainak. Az „Arma” szövetkezet⁵⁸ például a honvédség tagjai részére igen jutányos áron készített polgári- és egyenruhákat, férfi, női és gyermekcipőket, továbbá elárúsító osztályán folyamatosan kínált mindenféle textil, vászon árukat, szöveteket és fehérneműket kedvező áron.⁵⁹ Az Országos Ruházati Rt.-nél⁶⁰ az átlagos kereskedelmi árnál olcsóbban lehetett polgári ruhákat beszerezni, például fekete polgári télikabátot bársonygallérral 130, fekete zakót csikos nadrággal (ún. tearuha) 142, polgári öltönyöket 104 és 120, felöltőket 97 és 100, átmeneti kabátot 104 pengőért lehetett vásárolni (Katonai zsebnaptár és zseblexikon 1938: 58). Dr. Fred Chamier központi irodája és mintaraktára valódi angol férfi- és női gyapjúsöveteket, katonai szöveteket, gyapjútakarókat, pamutárúkat, különféle vásznakot kínált eredeti gyári áron.⁶¹

A Libál és Mazács optikus és látszerész üzlet⁶² katonatisztek számára 10% engedménnyel készített szemüveget, orrcsíptetőt és lorgnettet. A Chmura optikai

⁵⁶ A közösségi haszonkertek máshol is előfordultak. Az első világháború alatt, 1915-ben Breznóbányán a tanárok és a városi hivatalnokok kaptak sorshúzással konyhakerteket saját művelésre. (*Garamvidék*, 1917. április 22. 2. oldal.) Más felvidéki bányavárosokban pedig a közlekedés megkönnyítésére arányos elosztás mellett közös húsvágóhizlaldát, pékséget, jéggyárat és kertészetet működtetett a város egységes piaci árszabás mellett. (*Garamvidék*, 1915. október 31. 1. oldal.) Szoleczky Emese szívességéből.

⁵⁷ Tiszti illetmény könyv Pokorny Herman altábornagy számára. 1931. január – december. Leltári szám: Hadtörténeti Múzeum 71.778.1/Kéziratos Emlékanyag Gyűjtemény

⁵⁸ Budapest, VIII. József u. 48.

⁵⁹ (Honvédelem zsebkönyve: 1926. 55)

⁶⁰ Budapest, VIII. Elnök utca 1. Eredetileg katonai varroda és ruházati raktár volt, később (1958-tól) Május 1. Ruhagyár lett.

⁶¹ *Honvédelem*. 1923. február, 16. oldal.

⁶² Budapest, IV. Duna utca 6. (Klotild palota)

szaküzlet pedig a következő szöveggel reklámozta magát: „jó szemüvegek a m. kir. Honvédség részére kedvezményes áron” (Katonai Zsebnaptár 1944: 9).

A Kelenföldi Faipari és Építő Részvénytársaság⁶³ minden bútorkészítményét jelentős árengedménnyel kínálta tiszteteknek és tisztviselőknek, a cég vállalt mindenféle asztalosmunkát és házépítést jutányos áron a legmodernebb eszközökkel.⁶⁴

A NyUKOSz különböző főcsoportjai számos kedvezményt alkudtak ki tagságuk számára. A tagok kedvezményesen vehették igénybe a szövetségi elnökség jogtanácsosainak szaktanácsait, évente tucatnyi jogász vállalta, hogy a tagságnak ingyen ad jogi tanácsot, a névsort a mindenkor NyUKOSz Évkönyv tartalmazta. A budapesti főcsoport cipőüzemet működtetett a Károly főherceg laktanyában,⁶⁵ ahol új cipőket lehetett rendelni és régiakat javíttatni a polgári cipészeknél 30-40%-kal olcsóbban. A NyUKOSz Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezetnél⁶⁶ élelmiszert, külföldi árukat és háztartási cikkeket lehetett vásárolni jutányos áron. A kedvezményes vásárláshoz a tagságnak üzletrészt kellett jegyezni. Bizonyos árukat csak a bevásárlási könyvecske birtokában adták ki. Nagyobb tétel vételekor házhoz szállítást biztosítottak (NyUKOSz Évkönyv 1925: 129).

1925-ben számos kereskedőnél és kisiparosnál ért el a Szövetség a tagság részére kedvezményeket, kályhászmester, háztartási bolt, divatáru üzlet, papír- és könyvkereskedés, szabóság, kertészet, ingatlaniroda, fényképész, cipész, ékszerész és órásmester, mosoda és nyelviskola adott kisebb-nagyobb engedményt a NyUKOSz-tagoknak tagsági igazolvány vagy MÁV-igazolvány felmutatása mellett (NyUKOSz Évkönyv 1925: 131–132).

1931-ben a NyUKOSz Évkönyv kiadóvállalata a tagok számára jutányos áron vállalta 100 darab névjegy elkészítését, míg a Szövetség Országos Elnökségénél ajándéktárgyakat lehetett mérsékelt áron venni. Az így befolyt összeget az özvegyek és árvák megsegítésére fordították. Meg lehetett így vásárolni 4 pengőért a Nemzeti Áldozatkészség fémből készült 20 cm-es szobrát, valamint a levélnehezékek használható, üvegből metszett magyar Szent Korona mását 24 fillért.

Ezeken kívül számos budapesti és vidéki cég adott 5-15% kedvezményt a tagság számára: optikusok, szücsök, férfi- és női szabók, cipő- és bőráru készítő, fényképészek és vegytisztítók. Csökkentett áron vásárolhattak Bíró Andor nyugállományú főhadnagy zománcdények és háztartási bádogáru lerakatában, valamint Bogisich János ékszerüzletében (NyUKOSz Évkönyv 1931: 233–234).

Hasonló kedvezménynek várták a NyUKOSz-tagságot az ország több városában, a legtöbb esetben gazdasági és egészségügyi kedvezmények. Színházakat, mozikat látogathattak olcsóbban, helyi újságokra fizethettek elő kedvezményesen, orvosok és ügyvédek fogadták a tagokat jelentősen csökkentett tiszteletdíj mellett. Fűszer- és csemegeáru boltok, drogériák, gyógyszertárak, hentesek, papír-, könyv- és

⁶³ Budapest, I. Daróczy út 5.

⁶⁴ *Honvédelem*. 1923. február, 16. oldal

⁶⁵ Budapest, V. Falk Miksa utca 9.

⁶⁶ Budapest, IV. Váci utca 37.

fakereskedők, cipészek, szabók, divatáruházak, éttermek, szállók, könyv- és játékkereskedések és fürdők adtak árengedményt. (7–10. kép)

A katonai és civil újságokban a jó néhány kereskedő és iparos hirdetett úgy, hogy ők a honvédség szállítói, de kedvezményeket nem tüntettek fel.

A Honvédelmi Minisztérium megfelelő osztályához eljuttatott felajánlásokat a Honvédségi Közlöny is közölte. 1931 őszén például az értesítés rovatban a „Helena” kozmetikai intézet hirdetését lehetett olvasni, mely szerint a cég „a m. kir. honvédség és egyéb fegyveres alakulatok tisztai hozzátartozóinak a mindenkorai kezelési díjából 25% kedvezményt nyújt”.⁶⁷

A katonák számára nyújtandó kedvezményes vásárlási lehetőségek érdekében a honvédség szerződést kötött a Közalkalmazottak Országos Gazdasági Szövetkezetével (KOGSz). A szerződés értelmében a Honvéd Nyugdíjjarulék Alap igényjogosult tagjai kedvezményes áron és fizetési feltételek mellett vásárolhattak jó minőségű ruházati és egyéb közsükségleti cikket a Szövetkezet üzleteiben. A kedvezmények ellensúlyozására a nyugdíjjarulék alap üzletrészt vett a Szövetkezetnél. A KOGSz igazolványt adott ki katonáknak, melynek felmutatásával lehetett az akciókban részt venni. Az üzletek a honvédségi szabályzatnak megfelelően nyújthattak a honvéd személyeknek hitelt. Ezenkívül a Szövetkezet kötelezte magát, hogy új áruelosztókat és műhelyeket állít fel a vegyesdandárok székhelyein, illetve az meglévőket kibővíti és fejleszti.⁶⁸

6. Pénzügyi (banki) lehetőségek, kedvezményes kölcsönök

A katonák számára megszabott feltételekkel, különféle kölcsönlehetőségek léteztek. Felvehettek fizetési előleget, ha betegség, családi vagy anyagi csapások folytán önhibájukon kívül szorult anyagi helyzetbe jutottak, és ha szolgálatuk minden tekintetben megfelelt. Kérelmükre félhavi vagy egyhavi fizetésüknek megfelelő, kamatmentes fizetési előleget lehetett adni. Az összeg megállapításánál csak a fizetést vették figyelembe, más kiegészítést nem. Egyhavi összeget csak kivételes esetben adtak, például, ha a kérelmező orvosi papírokkal igazolta, hogy az összegre feltétlenül szüksége van. A fizetési előleget három vagy hat havi bontásban kellett visszafizetni és addig újabb előleget nem kérhettek, amíg a határidő le nem járt, még akkor sem, ha a pénzt előbb visszafizették (Honvédelmi zsebkönyv 1926: 78–79).

A tisztek kérhettek ún. köztisztviselői kölcsönt a Pénzügyi Központtól.⁶⁹ A kölcsönt csakis a rangosztályba sorolt havidíjasok kaphatták meg, ha nem folyt ellenük sem bírói, sem becsületügyi eljárás és ha a kölcsön tartama alatt nem töltötték be 65. életévüket. A legénység tagjai, a tisztii özvegyek és árvák ilyen kölcsönt nem kaphattak. Nős tisztek kéthavi, nőtlének egyhavi fizetésük összegét kaphatták meg. A kéthavi

⁶⁷ Honvédségi Közlöny 24. szám 1931. november 1. 280. oldal

⁶⁸ Kiegészítés a 20.328/14.1925. számhoz. In: Honvédségi Közlöny 11. szám 1925. május 1. 92–93. oldal.

⁶⁹ Budapest, IV. Vigadó tér 1.

kölcsönt három év alatt, az egyhavit két év alatt vonták le (Honvédelmi zsebkönyv 1926: 183). Kivételes méltánylást igénylő esetekben (családalapítás, kiházasítás, költséges és súlyos betegség, haláleset) a Pénzügyi Központnak joga volt magasabb összegű kölcsönt adni, de ez az összeg sem haladhatta meg a kölcsönkérő egyhavi fizetésének hatszorosát és semmiképpen sem lehetett nagyobb 2000 pengőnél. A kölcsön törlesztési ideje 36 hónap volt, ami kivételes esetben meghosszabbítható volt 48 hónapra. A kölcsön kamata évente változó volt, 1930-ban 9%, 1931-ben pedig 8% (NyUKOSz Évkönyv 1931: 122–123).

A köztisztviselők, köztük a katonatisztek házépítési kölcsönt igényelhettek alacsony kamattal a Népjóléti Minisztériumtól. Az 1920-as, 30-as években a házépítési akció keretén belül építkezések elősegítésére ajánlottak kölcsönt olyan közszolgáltatásban dolgozó embereknek, akiknek már birtokukban volt az építési telek és az építési költség 40%-a. A kölcsönrel a hiányzó 60%-ot lehetett fedezni, 10 éves törlesztési idővel, 7%-os éves kamattal. Az épülő családi ház azonban nem lehetett nagyobb négyszobásnál. A Honvédelmi Minisztérium körrendeletben hívta fel a családi ház és öröklakás építési akcióban részt vevők figyelmét arra, hogy az építkezéssel, majd a ház- és lakástulajdonlással együtt járó helyhez kötöttséget nem tudják figyelembe venni a szolgálati érdekekben szükségessé váló áthelyezésekkor.⁷⁰

A tényleges (szolgálatot teljesítő) honvéd személyek, a nyugállományúak és ezek özvegyei kérhettek kölcsönt a Honvédségi Jóléti Alaptól⁷¹ egy külön meghatározott keretösszegeből. A kölcsön a fizetés vagy nyugdíj legfeljebb hat havi összege lehetett, annyi év alatt kellett visszafizetni, ahány havi összeg adta ki a kölcsönösszeg alapját (NyUKOSz Évkönyv 1931: 111).

A nyugállományú katonák a honvédelmi minisztertől igényelhettek kamatmentes kölcsönt gazdasági elhelyezkedésük és önállóságuk előmozdítására. A kölcsönösszeg nem haladhatta meg a pénzügyminiszterrel rendeleti úton megállapított nyugdíj kétévi összegét. Az előleget a megállapított nyugdíj havi összegének legalább egyharmadát kitevő havi részletekben kellett törleszteni. A pénzösszeget ipari vállalkozásokba való betársulásra, ipari vállalkozások indítására, mezőgazdasággal egybekötött vállalkozás megindítására, gazdasággal egybekötött építkezésekre, gazdaságok felszerelésére és beruházására, valamint kereskedésre lehetett kérni (NyUKOSz Évkönyv 1931: 143–144).

7. Egyéb tagsági kedvezmények

A Nyugállományú Katonák Országos Szövetségén kívül a Magyar királyi honvédtisztek országos Tudományos és Kaszinó Egyesülete⁷² is biztosított

⁷⁰ 2624/elnökség–1931. számú körrendelet. In: Honvédségi Közlöny 10. szám 1931. május 15. 159. oldal

⁷¹ 1921-ben hozták létre a Honvéd Nyugdíjárulék Alapot, amelynek elnevezését 1929-ben változtatták meg Honvédségi Jóléti Alapra.

⁷² A M. Kir. Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület alapszabályai. Budapest, 1925.

kedvezményeket tagsága számára. A kaszinó épületének⁷³ első emeletén található étkezdében olcsón lehetett ebéd- és vacsoramenüt fogyasztani. Az étkezdét csak kaszinótagok és családtagjaik (feleség és gyermekek) látogathatták. Szintén a kaszinóépületben működött egy fodrász- és borbélyüzlet, amely a tagoknak 50% kedvezményt nyújtott. A félemeleten található férfi és női szabóműhely a polgári árnál sokkal olcsóbban vállalta katonai és polgári ruhák készítését, javítását. A kaszinóban rendezett estélyekre vendégeket⁷⁴ csak a kaszinótagsági igazolvánnyal rendelkező „rendes” tagok hívhattak. A kaszinótagok családtagjai meghívó nélkül, az arcképes vasúti igazolvány felmutatásával vehettek kedvezményes jegyeket a rendezvényekre. Az estélyek sorrendje a következő volt: december 6-án Mikulás-estély, december 31-én Szilveszteri-estély, január közepén Nagyhangverseny, január végén Helyőrségi bajtársi estély, február végén Tiszti kaszinói bál. A kedden, szerdán és csütörtökön tartott mozgóképes előadásokon is tagsági jeggyel vagy meghívóval lehetett részt venni, az ismeretterjesztő előadásokon azonban díjtalan volt a részvétel.

A tiszti kaszinó tagjai lehettek a hivatásos tisztek özvegyei és leány árvái is csekély tagsági díj mellett, ők tagsági igazolvány helyett „Jóléti Igazolványt” kaptak, amellyel az előadásokat és mulatságokat ugyanolyan feltételekkel látogathatták, mint a rendes tagok, de nem használhatták az egyesület klubhelységeit (olvasó- és játéktér, írószoba).⁷⁵

A tiszti kaszinó épülete délelőtt tíz és este tíz között tartott nyitva. A színház- és moziterem, valamint az étterem mellette játéktér, biliárdszoba és vívóterem várta a tagokat. A vívóteremet 1927-ben zeneautomatával és zongorával felszerelt helyiséggé és télikertté alakították. A kaszinó legfontosabb bevételi forrása a mozifilmvetítés volt, ennek köszönhetően tudták a tagdíjakat viszonylag alacsonyan tartani (Eőry Gabriella 2010: 546).

A tiszti kaszinó azzal a céllal szervezett varró-, zongora-, sakktanfolyamot, táncoktatást és nyelvórákat, hogy a kevésbé tehető tagjainak is lehetőséget biztosítson ismeretek szerzésére. Az egyesület tagjai tagsági igazolványuk felmutatásával a fővárosban számos helyen részesültek kedvezményben (Eőry Gabriella 2010: 547).

8. Összegzés

A szociális juttatások és kedvezmények rendszerét áttekintve világosan látszik, hogy az engedmények egy része a testülethez tartozásból, illetve a közszolgálati munkavégzésből eredt, a másik része pedig gazdasági megegyezésből vagy szándékból. A rendszer alapja a kedvezményezett körhöz tartozás igazolása volt, melyre elsősorban az arcképes vasúti igazolványt lehetett használni. Nem szabad elfelejtkezni arról sem, hogy a két világháború között más – a közszolgálattól független – kedvezmények is

⁷³ Budapest, IV. Váci utca 38.

⁷⁴ Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület alapszabályai. Budapest, 1933. 9. §. Vendégek. 8–9. oldal

⁷⁵ Kaszinói tájékoztató. In: (NyUKOSz Évkönyv 1925: 147–148)

léteztek, mint például a MÁV-nál a kedvezményes balatoni vonatok, vagy a „filléres gyors” és a „kulturvonat” (Gyáni Gábor 2006: 58).

Az egyik, a korszakban fellendülő, majd talán legnépszerűbb tömegszórakoztató intézmény, a mozi többféle kedvezményt biztosított a tisztok és családtagjaik számára. A budapesti mozik többsége – mint ezt láthattunk – engedményes jegyeket árult, majd a 1930-as években a jegyeket már a budapesti állomásparancsnokságnál meg lehetett váltani. A kedvezményes jegyeket délelőttönként lehetett megvenni, nem napra szóltak, hanem bármikor és bármelyik előadásra felhasználhatóak voltak (Katonai zsebnaptár 1938: 61).

A színházak közül egyaránt kedvezményt biztosítottak az állami és a magán színházak, illetve az elit vagy a tömegkultúra igényeit kielégítő teátrumok. A tisztokkal szemben elvárás is volt, hogy a legjobb helyekre váltsanak jegyet, így kissé ellentmondásos, hogy az engedményes jegyek nagy része a támlásszékekre szólt, amelyek – a mai szemnek – nem a legjobb helyeket jelentették, mivel a színházak többségénél megelőzték a támlásszéksorokat a zsöllyesorok. A színházjegyek ára tartalmazta a forgalmi adót, a vigalmi adót és a színészek javára szedett nyugdíjpótfillért. Több színház a jegyárától függően elővételi díjat is kért, ezzel csökkentve a kedvezményes jegyek engedményét.

A kérdés persze az, mennyire tudtak élni a kedvezményes lehetőségekkel a tiszt családok. A gyermekkoruk nagy részét katonai iskolában töltő interjúalanyok szinte mindegyike arról számolt be, hogy a nyári szünetekben, otthon szülei elvitték moziba, múzeumba, de arról nincs információ, hogy mindez esetleg a kedvezményes lehetőségeket kihasználva történt. A legtöbb reáliskolai nevelőintézeti növendék eltöltött nyáron néhány hetet a balatonlellei üdülőben. Nagyobb nyaralásokról nem számoltak be, nyáron csak a rokonsághoz utaztak.⁷⁶

A Balthazar házaspár az 1940-es években az évi összes kiadásuk 2-3%-át fordították kultúrára, szabadidős tevékenységre, szórakozásra. Rendelkeztek rádióval és gyakran vásároltak újságot, valószínűleg elő is fizettek néhányra. Könyvet nem vásároltak gyakran, de rendszeres könyvtárlátogatók voltak. Havonta 4–5 alkalommal voltak moziban, de rendszeresen jártak színházba, többször bérletet is váltottak. Nyáron a feleség szívesen látogatta a strandokat, fürdőket. A család egyetlen alkalommal utazott el egy hosszabb üdülésre 1943-ban, három hetet töltött májusban a mátraházai honvédüdülőben (Lukács Anikó 2010: 115–116). Sajnos, a forrásul szolgáló háztartási naplóból az nem derül ki, hogy igénybe vettek-e – természetesen a honvédüdülőt leszámítva – bármilyen, a családfő foglalkozásával együtt járó kedvezményt.

Igen széles volt a kedvezmények köre, ami lényegesen segítette a családi és magán kiadásokban. A rendelkezésükre álló forrásokból azonban nem derül ki, hogy mennyi lehetett az az összeg, amellyel minden évben könnyítettek a kedvezmények egy tiszt család költségvetésén. Az engedmények nagysága sem segít az összeg megállapításában, mivel a források arra sem adnak választ, hogy egyáltalán éltek-e a családok a kedvezmények nyújtotta lehetőségekkel. Mindenesetre a kínálatok évről

⁷⁶ Goór György, Garay. Mária és Éder Miklós szíves szóbeli közlése.

évre bővülő köre azt mutatja, hogy az engedményekkel megcélzott csoportok éltek a lehetőségekkel, hiszen – mai szóval – akciókat hirdetni csak akkor van értelme, ha azt igénybe is veszik.

Nincsenek arról sem közvetlen információk, hogy ösztönözte-e az állam bármilyen formában a kedvezményadókat. Egy összegben befizetett kompenzációval csak a vasúti arcképes igazolványnál találkozhatunk. A kedvezmények biztosítása nyilvánvalóan gazdasági érdekeket szolgált, jelentős szerepe lehetett a gazdaságélénkítésben, hiszen az „akciós” termékek hamarabb elkeltek és a kereskedő vagy iparos reménykedhetett abban, hogy más, teljes árú termékét vagy szolgáltatását is igénybe veszik. Nyilvánvalóan a kedvezmények nyújtása nem eredményezett veszteséget, hiszen folyamatosan bővült kört, még akkor is, ha az engedmény mértéke néha csökkent. A szerződésekben lekötött szolgáltatások, például szálláshelyek, biztos elkeltek.

A honvédség tagjainak szóló kedvezményekről a különféle zsebkönyvekben, évkönyvekben, naptárakban olvashattak az érdeklődők, de a Honvédségi Közlönyben is megjelentek azok az intézkedések, amik körrendeletekkel láttak napvilágot. Sok esetben a Honvédségi Nyugdíjjárulék (később Jóléti) Alap játszott szerepet a kedvezmények létrejöttében, ők szerződtek a kedvezményadókkal, intézkedtek kölcsön- és fürdőügyekben. A cégek, intézetek engedmény-felajánlásukkal a megfelelő HM osztálynál jelentkeztek, majd ezeken az osztályokon keresztül jutott el az értesítés a Honvédségi Közlönybe. Így került először a – már említett – „Helena” kozmetikai intézet felajánlása a HM 12. osztályához, amelynek ügykörébe a honvédségi egészségügyi szolgálattal kapcsolatos ügyek tartoztak.

Végül szinte valamennyi kedvezményről elmondható, hogy már az Osztrák–Magyar Monarchia fennállása idején léteztek és onnan öröklődtek tovább. Ilyenek a közlekedési, a szállodai és a fürdőkedvezmények (Kósa László 1999: 102). A kedvezmények mértékéből pedig arra lehet következtetni, hogy minél elegánsabb volt egy hely, annál kisebb volt az engedmény.

Irodalom

- Bódy Zsombor – Horváth Sándor – Valuch Tibor (2010): *Megtalálható-e a múlt? Tanulmányok Gyáni Gábor 60. születésnapjára.* Argumentum, Budapest
- Eőry Gabriella (2010): *Városi mikroterek. Kaszinók Budapesten a két világháború között.* In: Bódy–Horváth–Valuch 2010. 539–550.
- Frisnyák Zsuzsa (2001): *A magyarországi közlekedés krónikája 1750–2000.* História–MTA Történettudományi Intézet, Budapest
- Gyáni Gábor (2006): *Hétköznapi élet Horthy Miklós korában.* Corvina, Budapest
- Helgert Imre (200): *A Budapesti Honvédhelyőrség Parancsnoksága 1849–1999.* Zrínyi, Budapest
- Honvédelem zsebkönyve (1926): Honvédelem zsebkönyve az 1926. évre.* Budapest
- Katonai Zsebnaptár (1918): Külügy-Hadügy Katonai Zsebnaptár 1918.*
- Katonai zsebnaptár és zseblexikon (1938): Katonai zsebnaptár és zseblexikon az 1938. évre. XIX. évfolyam.* Budapest
- Katonai zsebnaptár (1944): Katonai Zsebnaptár XXV. évfolyam az 1944. évre.* Budapest
- Kósa László (1999): *Fürdőélet a Monarchiában.* Holnap Kiadó, Budapest
- NyUKOSz Évkönyv (1925): *Nyugdíjas Katonatisztek Évkönyve IV. évfolyam.*
- NyUKOSz Évkönyv (1931): *Nyugdíjas Katonatisztek Évkönyve X. évfolyam.*
- Lukács Anikó (2010): *Fogyasztás és mindennapok Budapesten, a II. világháború első éveiben, családi iratok tükrében.* In: Fővárosi magántörténelem Szerk.: Horváth J. András. *Budapesti Negyed XVIII. évfolyam 2. szám 2010. nyár,* Budapest Főváros Levéltár, Budapest, 101–119.

1. kép

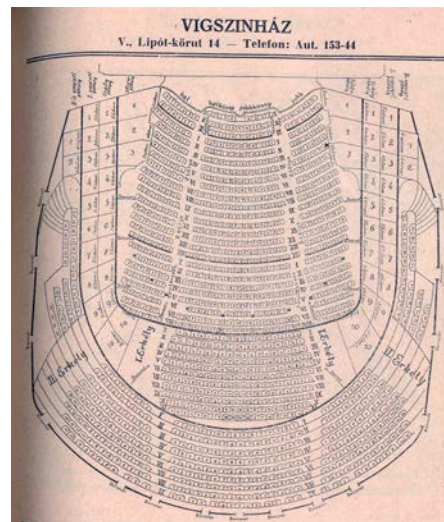
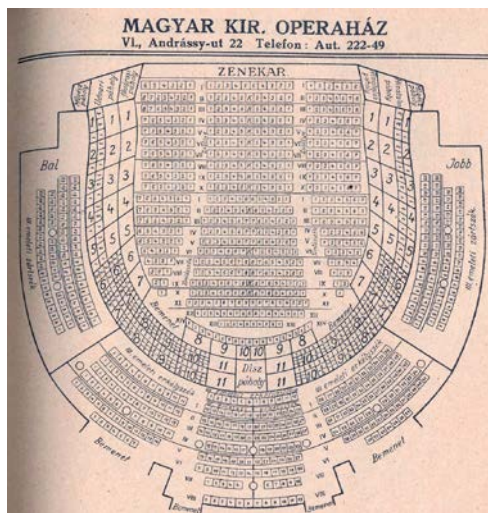
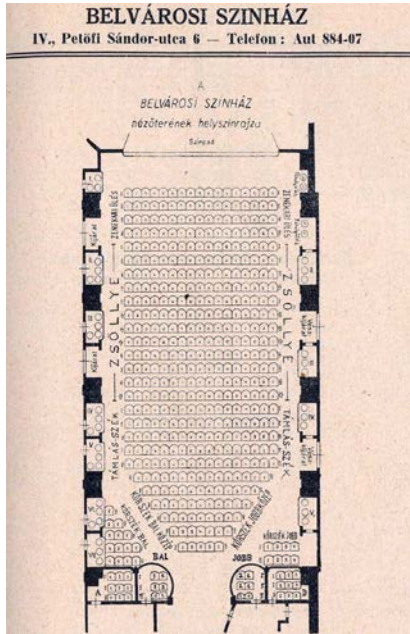
Éder István alezredes arcképes vasúti igazolványa, 1942–1946

2. kép

Garay Mária arcképes vasúti igazolványa, 1941

3-6. kép

Kedvezményt nyújtó fővárosi színházak nézőtereinek alaprajza

7–10. kép

Tribon Ruházati Rt.
 Budapest, VIII., Üllői-ut 14
 Telefon: J. 312-97 és J. 392-85

◆
 Elnök:
 vitéz békési Csánády Frigyes v. b. t. t. felsőházi tag
 Alelnökök:
 norvalli Konek Emil, körpényesi Kontz Sándor
 ◆

Ténylegesek, nyugdíjasok, rangosztályba nem soroltak és hasonlításuk és ezek családtagjai az egyes ruházati cikkeket

nyolc havi részletfizetésre

OSZTÁLYAINK:

Szővet osztály	Liri és női divat osztály
Vászonru osztály	Kész fehérnemű osztály
Selyem osztály	Szőnyeg és függöny oszt.
Mosóru osztály	Paplan és takaró osztály
Kötött és szövöttáru oszt.	Kész ruha osztály

Mérték osztály
Saját konfekciós üzem! Sürgős megrendeléseket 24 óra alatt szállítunk!

Nyugdíjasok a NyUKOSz tagsági jegy és vasuti arcképes igazolvány alapján vásárolhatnak

Első részlet csak a következő hó 1-vel veszi kezdetét

MELEG GÁBOR
 BŐRÖNDÖS ÉS FINOM BŐRÁRUGYÁRTÓ
 Budapest, IV., Váci-utca 31. szám (Piarista-épület) — Telefon: Aut. 882-21
 Saját készítményű bőröndök és utazási cikkek. — Tiszteknek 10 százalékos engedmény

Özv. Neugebauer Arthurné IV., Magyar-utca 52
Kelmefestő, vegytisztító ~ Fehérnemű tisztítás, gallér, kézelő, női- és férfiruha tisztítás. *Tagoknak 10% engedményt nyújt*

JUSZT FERENC látszerész
 BUDAPEST, IV., MUZEUM-KÖRUT 19.
 Alapítva: 1888. NyUKOSz tagoknak 15% kedvezmény. Telefon: Aut. 861-68.
Figyelmeztetés! Kérem 39 év óta fennálló üzletemet a szomszéd házban levő hasonló nevű üzlettel össze **nem** téveszteni!

Árrendményeket hirdető reklámok a NyUKOSz-évkönyvből